

Література

1. Караулов Ю.Н. Показатели национального менталитета в ассоциативно-вербальной сети / Ю.Н.Караулов // Языковое сознание и образ мира. – М.: Ин-т языкозн. РАН, 2000. – С. 191-206.
2. Маслова В.А. Лингвокультурология: [Учеб. пос. для студ. высш. учеб. зав.] / В.А.Маслова. – М.: Изд. центр “Академия”, 2001. – 208 с.
3. Мізін К.І. Компаративна фразеологія: Монографія / К.І. Мізін. – Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2007. – 168 с.
4. Мізін К.І. Психолінгвістичний експеримент чи соціолінгвістичний моніторинг? Епістемологічні пошуки аксіологічної фразеології / К.І.Мізін // Мовознавство. – 2008. – № 1 (244). – С. 67-79.
5. Мустайоки А.О лингвистических экспериментах / А.Мустайоки // Язык – система. Язык – текст. Язык – способность. – М.: ИРЯ РАН, 1995. – С. 155-160.

Список джерел фактичного матеріалу

1. Мізін К.І. Німецько-український фразеологічний словник (усталені порівняння) / К.І.Мізін. – Вінниця: Нова книга, 2005. – 304 с.
2. Юрченко О.С. Словник стійких народних порівнянь / О.С.Юрченко, А.О.Івченко. – Харків: Основа, 1993. – 176 с.
3. Walter H. Wörterbuch deutscher sprichwörtlicher und phraseologischer Vergleiche. Teil 1 / H.Walter. – Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2008. – 332 S.

Мудрак Я.В.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

Специфіка фактивних предикатів як предикатів пропозитивної установки

Виділення пропозитивних предикатів базується на логічному поділі всіх існуючих на ті, що якоюсь мірою стосуються механічної дії, і ті, що позначають ментальні процеси – тобто відображають “внутрішню і зовнішню діяльність людини” [1, с.61]. Результатом дії предикатів першої групи є видима зміна, процес чи перетворення, у той час як результат дії предикатів другої групи – специфічний, оскільки його неможливо визначити, виміряти чи побачити, – дія відбувається в свідомості людини. Інакше кажучи, одні предикати охоплюють матеріальну площину буття, інші – духовну, що відбувається у психіці людини. Функціонуючи разом у системі мови, вони взаємодіють, і семантика кожної з груп визначається чіткіше – одні позначають зміни оточуючого середовища, інші – ставлення до цих змін.

Увага до лінгвістичного аналізу предикатів пропозитивної установки (відношення) зумовлена необхідністю повноцінного аналізу як семантичної природи самих предикатів, так і визначення та дослідження їх типового контексту. Пропозитивні предикати позначають процеси, що відбуваються в інтелектуальній, емоційній і вольовій сферах людської діяльності і потребують при реалізації в мові пропозитивних додатків.

Термін *пропозитивна установка* запозичений лінгвістикою із логіки, що вивчає відношення між суб'єктом і його судженнями. Так, Бертран Рассел вважав, що пропозиція може приймати різні форми, а її форми характеризують певний стан свідомості мовця [6, с. 224]. Використовуючи термін *пропозитивна установка* щодо певних предикатів (які у лінгвістичній практиці називають пропозитивними), він акцентував увагу на тому, що ці дієслова є по формі двухмісними предикатами, що встановлюють відношення між суб'єктом і пропозицією. Слід за ним багато лінгвістів почали розглядати пропозитивні установки як відношення між суб'єктом і пропозицією (К.Аймер, Н.Д.Арутюнова, М.А.Дмитровська, Ю.Д.Апресян, Т.В.Булигіна, Анна Залізник, І.М.Кобозєва, Н.І.Лауфер, І.Б.Шатуновський, С.К.Крилов, Я.Хінтікка).

Так, Я.Хінтікка розглядає пропозиційні установки як такі, що належать до недескриптивного або модального компоненту висловлювання, що дозволяє мовцю виразити своє ставлення щодо змісту висловленого [4]. Для опису семантики пропозиційних установок або особистих модальностей широко використовується поняття “можливих світів”, а самі вони інколи характеризуються як світопороджуючі оператори. Можливі світи відображають можливий стан справ або напрямок розвитку подій, що є сумісними з установкою певної особи.

Інший підхід до трактування пропозитивних установок розглядає думки як пропозитивні установки, що характеризують різноманітні внутрішні стани суб'єкта (думку, віру, припущення, бажання, сумнів, знання). Репрезентативний характер думки відмічений у психології і когнітології (ван Дейк, 1980, Johnson-Laird Fh. N. 1988, Perner J., Ogden J., 1988). Пропозиційна установка є репрезентацією (істинною або хибною) світу (Шатуновський І.Б. 1996, Partee V.H., 1973, Rapaport V.J., 1988 та ін.). Так, В.Дж.Рапапорт (Rapaport V.J.) в огляді роботи М.Девіта і К.Стерлі “мова і реальність. Вступ до філософії мови” писав, що думки відображають внутрішній стан людини, вони є істинними чи хибними репрезентаціями зовнішнього світу, в них є зміст, оскільки думки подібні до мови, вони мають ті самі реквізити, як і речення мови, у них є синтаксис речень, вони продуктивні й абстрактні [5, с. 109].

Змістом пропозиційної установки (ПУ) є пропозиція, яка вводиться пропозитивними предикатами (ПП). Під ПП розуміються предикати, що виражають суб'єктивне ставлення людини до об'єктивної реальності, відображене у його свідомості у вигляді певного ідеального образу (пропозиції) [3, с. 72]. Тому семантичним об'єктом предикатів цієї групи виступає не окреме предметне поняття, а ціла семантична ситуація,

первинним вираженням якої виступає залежна суб'єктно – об'єктна структура [1, с. 73].

Типовим контекстом функціонування фактивних предикатів є поліпредикативна конструкція з фактивним предикатом у головній частині і залежною від нього підрядною частиною – додатковим підрядним реченням. Відомо, що характеристика семантичної структури речення спирається на поняття пропозиції, яка тлумачиться як стабільне семантичне ядро, об'єктивна семантична константа речення, яка відображає структуру ситуації, події. У поліпредикативній конструкції взаємодіють як мінімум дві пропозиції, причому нерівноправні, оскільки семантика головної частини моделює семантику підрядної.

Під семантикою підрядного додаткового речення розуміється пропозитивне уявлення ситуації, яку воно позначає, під прагматикою – роль, яку воно виконує в ситуації “мовець – слухач”. Пропозитивне позначення ситуації при переході одиниці в ранг підрядного змінюється – пропозиція втрачає самостійність і переходить за рахунок матричного елемента (елементу, який уводить її в поліпредикативну конструкцію) в позицію інтерпретованого факту, який сприймається адресатом у залежності від семантики ввідного елемента.

Розглянемо речення: *У нас тепер вільне виявлення сатиричних думок.* (Ю. Андрухович), яке, входячи до складу поліпредикативної конструкції в якості підрядної частини, яку вводять предикати різної семантичної установки, не тільки втрачає статус самостійного, а й змінює семантику. Порівняємо речення:

Ви кажете, що у нас тепер вільне виявлення сатиричних думок.

Ви думаєте, що у нас тепер вільне виявлення сатиричних думок.

Ви відчуваєте, що у нас тепер вільне виявлення сатиричних думок.

Ви знаєте, що у нас тепер вільне виявлення сатиричних думок.

Ви радієте, що у нас тепер вільне виявлення сатиричних думок.

Інформація, закладена в підрядній частині, класифікується в залежності від предикату, який уводить її в поліпредикативну конструкцію, на висловлювання (*сказати*), думку чи припущення (*думати*), відчуття (*відчувати*), знання (*знати*), оцінку (*радіти*).

Пропозиція, введена фактивним предикатом у поліпредикативну конструкцію, набуває достовірного значення, переходить у розряд істинних висловлювань. Таким чином, інформація, закладена в підрядній частині, поміщена в рамку поліпредикативної конструкції з фактивним предикатом у головній частині, повинна сприйматись реципієнтом як достовірна.

Однією з функцій фактивних предикатів є вираження ступеня достовірності, яка приписується автором (мовцем) всьому висловлюванню в цілому і його пресупозиціям. Саме для того, щоб “нав'язати” реципієнту свою оцінку висловлювання з точки зору достовірності, – чи то достовірності власне судження чи впевненості автора в достовірності певних припущень відносно подій, що описуються чи ситуації спілкування і використовуються фактивні предикати.

Розглянемо речення: *(Андрій) Знав, що слідчим не можна вірити ні на йоту* (І.Багрянний) – інформація, що закладена у підрядній частині, *слідчим не можна вірити ні на йоту* сприймається читачем як достовірна, про що сигналізує вживання фактивного предикату *знати*. Думка, припущення можуть бути помилковими, знання – ні. Можна сказати: *Я помилково думав, припускав, вважав, що...*, але не можна: *Я помилково знав, що...* Знання розцінюється як щось набуте індивідуальним чи груповим досвідом, у достовірності якого не сумніваються.

Вочевидь, фактивні предикати, вводячи у поліпредикативну конструкцію пропозицію, що містить інформацію про факт, сигналізують про його істинність, виступаючи таким чином модальними операторами, які виражають установку суб'єкта при такому предикаті щодо змісту пропозиції – впевненості в істинності судження, закладеного в пропозиції.

Здатність і потреба людини надавати своїм висловлюванням різноманітного модального наповнення є особливістю природної людської мови. Модальність знання – функціонально-семантична категорія, що виражає різні види висловлювання до дійсності і різні види кваліфікації висловлювань зі сторони суб'єкта мови.

Якщо розглядати речення з фактивними предикатами як конструкції з чітко визначеною комунікативною інтенцією – переконання у достовірності інформації, оцінка факту, – закономірно, що, використовуючи фактивні предикати, адресант свідомо підбирає найбільш релевантну мовну структуру, яка спроможна виконати дане завдання.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл / логико-семантические проблемы / Изд. 3-е, стереотип. – М.: Эдитореал УРСС, 2003. – 348 с.
2. Алисова Т.Б. Очерки синтаксиса современного итальянского языка. – М.: МГУ, 1971. – 292с.
3. Крылов С.Я. О содержании термина “предикаты пропозициональной установки” // Пропозициональные предикаты в логическом и лингвистическом аспекте / Тезисы докладов рабочего совещания/ – М.: Наука, 1987. – с.71-73
4. Хинтикка Я. Логико – эпистемологические исследования. – М.: Прогресс, 1980. – 448 с.
5. Rapaport W.J. Review of Devitt M. and Sterenly K. Language and Reality. An Introduction to the Philosophy of Language // Computational Linguistics. – 1988. – Vol. 14. – №13. – P. 108-113
6. Russel B. Logik and Knowledge. – London: Allen and Unwin, 1956. – 382 p.

Список джерел фактичного матеріалу

1. Багрянний І. Сад Гетсиманський. – К.: Наук. Думка, 2001. – 548с.
2. Андрухович Ю. Московіада. Роман жахів. – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2000. – 140 с.